

Els horts solidaris: una eina per a la reinserció sociolaboral. El cas de l'horta periurbana de València

MARTA GIMENO MOLLÀ

Enginyera Agrònoma per la UPV, Màster Universitari en Gestió i promoció del desenvolupament local a la UV, treballa a l'associació "Sembla en Saó", on desenvolupa projectes de formació en agricultura ecològica per a diferents col·lectius socials.

Rebut: 23 de octubre de 2012 · Aceptado: 11 de junio de 2013

RESUM

Els horts solidaris són una proposta d'intervenció social, que pot formar part de les polítiques actives d'inclusió sociolaboral, amés aquests horts s'articulen al territori generant teixit social i econòmic. En aquest estudi s'analitza el model d'hort francès creat al *Réseau Cocagne* i es compara amb l'anàlisi feta dels casos empresarials similars que existeixen a l'Estat espanyol. S'aprofundeix en la importància d'aprofitar els espais agrícoles tradicionals de les àrees periurbanes, per ser zona de concurrència de múltiples factors i funcions generadors de riquesa social, econòmica i mediambiental, les quals ajuden a promoure la inserció social.

PARAULES CLAU: hort solidari, exclusió social, integració socioprofessional, desenvolupament periurbà, l'Horta de València.

ABSTRACT

Charity gardens are a proposal for social intervention, which may form part of social and labour active inclusion policies, within the structure of the territory, generating a social and economic system. This study examines the model of French garden created in Réseau Cocagne and compares this with the analysis of similar business cases found in Spain. The paper focuses on the importance of using traditional agricultural spaces in peri-urban areas, through being areas where several factors and functions converge, capable of generating social, economic and environmental wealth helping to promote social inclusion.

KEY WORDS: *charity garden, social isolation, socio-professional integration, peri-urban development, Valencia's Horta market garden.*

CORRESPONDENCIA
giragirasol@hotmail.com

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article és una adaptació resumida i replantejada des d'un punt de visió més social del treball de fi de màster universitari, de Gestió i Promoció del Desenvolupament Local presentat per l'autora recentment a la Universitat de València.

El present document mostra el nou concepte d'**Hort solidari** com a eix central de la integració socioprofessional, de la dinamització social i del desenvolupament local, com a proposta original i innovadora. Es presenta una activitat econòmica i social alternativa, de caràcter marcadament pràctic, aprofitant la conjuntura que ofereixen les àrees periurbanes: l'aglomeració de població i l'abandonament de l'activitat agrícola tradicional. Es tracta de dirigir l'agricultura cap a una agricultura de qualitat afegint-hi el component social com a marc de formació per a les persones amb risc d'exclusió, amb la conseqüent creació de teixit social i tot sota criteris de gestió sostenible del territori, de recuperació d'espais abandonats i d'estimulació dels canals curts de comercialització.

Hort solidari

El concepte "d'Hort Solidari", sorgeix d'una xarxa d'horts desenvolupada els anys 90 per tota França sota el nom de "Les Jardins de Cocagne". Aquesta iniciativa va partir d'una experiència suïssa d'horts ecològics col·lectius, afegint la component social per a la reinserció socioprofessional. Aquestes associacions reben i tutel·len a dones i homes en risc d'exclusió social que es troben amb dificultats professionals, socials o personals, la qual cosa els dificulta la seva integració social i per tant laboral. A través de la producció d'hortalisses ecològiques de temporada, distribuïdes en cistelles setmanals als socis-consumidors, la inserció mitjançant aquests horts els permet trobar una ocupació i (re)construir un projecte professional i personal (Chénais *et al.*, 2011).

L'Horta de València

L'horta de l'àrea periurbana de València presenta un gran potencial agrícola, paisatgístic, cultural i social, que no es troba valorat plenament. Aquesta àrea es considerada mundialment una de les millors zones de cultiu per les seves aptituds agronòmiques. La seva estreta relació amb la ciutat de València l'ha dotada de millores edafològiques acumulades al llarg de la història, però que en els darrers temps, la pressió urbanística de la ciutat ha desvaloritzat l'ús del sòl respecte al d'altres activitats. El Treball Social territorialitzat està en el centre de l'argumentació de la emergència de les noves modalitats de Treball Social (Lacomba, 2005).

La hipòtesi del present estudi parteix de la inserció sociolaboral de persones desfavorides a través del desenvolupament d'una agricultura ecològica de proximitat, conjuntament amb la creació de sinèrgies per afavorir la confecció d'un teixit econòmic rendible. Aquest es basa en la gestió sustentable del territori mitjançant la creació d'horts solidaris.

Per tant la finalitat d'aquest estudi és difondre el nou concepte d'Hort Solidari entre els treballadors socials com una eina més de reinserció social en zones urbanes o periurbanes, aprofitant-se dels impactes positius que genera l'ocupació laboral en el sector de l'agricultura sostenible.

2. METODOLOGIA

La investigació s'ha fonamentat en l'anàlisi del sistema d'inserció mitjançant el cultiu a horts ecològics creat per de la xarxa francesa *Réseau Cocagne* i s'ha estès a les empreses d'aquest tipus que existien a l'Estat espanyol. Partint d'aquest patró, la figura d'entitat que més s'adapta al model francès és la d'Empresa d'Inserció.

En la recerca se seleccionaren tots els casos empresarials que procedeixen del subsector de mercat de l'Economia Social espanyola. Els dos criteris establerts de partida han sigut en primer lloc, que foren EI (Empreses

d'Inserció) i en segon lloc, que la seva principal activitat econòmica fora l'agricultura i/o la transformació dels seus possibles derivats. De la cerca realitzada només es trobaren 4 El agrícoles, per tant es va ampliar la cerca als CET (Centres Especials de Treball), ja que durant el procés de recerca s'havien trobat casos innovadors amb molt d'èxit, sempre sota el mateix criteri agrícola anterior. Aconseguint d'aquesta manera una mostra representativa de les empreses d'inserció que desenvolupen la seva activitat en el sector agrícola.

Amb aquest model d'hort solidari s'analitza la situació de l'àrea de l'Horta de València, s'estudia la idoneïtat múltiple de la instauració d'un projecte d'inserció d'aquestes característiques en les zones periurbanes de les ciutats, amb la possibilitat d'implantar-la a d'altres territoris.

3. FONAMENTS TEÒRICS

Una zona periurbana és una àrea complexa, amb una gran diversitat de persones amb lligams familiars, laborals i d'amistat que intercanvien relacions, informació i coneixements. Aquest àmbit de contactes augmenta conforme disminueix l'escala territorial, en un entorn més localitzat aquestes relacions són més elevades, mentre que en un entorn més global o a dintre d'una ciutat els lligams de sostén minven. Açò fa que a les grans ciutats s'accentuen els casos d'exclusió social que van més enllà de la pobresa.

Aquest treball necessita una visió holística de tots aquells factors que articulen un hort solidari (l'estructura d'organització, els factors que afecten a les persones que hi treballen i la situació de les empreses d'aquest tipus a l'Estat espanyol). És per això que s'analitza cadascun d'ells en profunditat, així com també d'interrelacionar-los.

3.1. Teixit i estructura dels Horts Solidaris

Els horts solidaris estan formats per un teixit molt divers d'actors que fan realitat el pro-

jecte, la presència, connexió i treball conjunt de tots ells és imprescindible per al manteniment de l'estructura. Es tracta doncs, d'un equip multidisciplinar on els actors principals són els treballadors en inserció que compten amb el suport d'un equip tècnic. D'altra banda es troben els socis-consumidors, peça clau per fer realitat aquest projecte, així com també les persones voluntàries que hi col·laboren.

Al model de *Les Jardins de Cognac*, una part del treballadors són persones molt vulnerables en situació de risc d'exclusió social. Es tracta d'empreses de transició on les persones més desfavorides es formen i es desenvolupen mitjançant l'ocupació laboral, creant un pont conductor cap a la contractació posterior en empreses ordinàries.

Pobresa i risc d'exclusió social

El concepte de pobresa ha evolucionat amb el temps i va més enllà de les desigualtats econòmiques associades a la població amb ingressos baixos. Els ràpids canvis tecnològics, socials, culturals, així com l'actual crisi financera estableixen nous patrons de marginació. L'exclusió social és per tant un concepte multidimensional que es refereix a un procés de pèrdua de participació i integració de l'individu en la societat en un o més dels diversos àmbits. Els principals factors que condueixen a l'exclusió social a l'Estat espanyol es mostren a la taula 1.

La vulnerabilitat de les persones amb baixes rendes lligades a altres dificultats com, situacions irregulars, salut física o psíquica, conflictes conjugals o familiars, entorns marginals, etc. donen pas a situacions cada cop més greus que condueixen a l'exclusió social severa. El nivell de risc serà major o menor depenent del grau de deteriorament de l'entorn i de la combinació de les debilitats (Taula 2). Aquesta multidimensió dels factors i dels àmbits, així com la prolongació en el temps desemboquen en situacions irreversibles de les què és complicat eixir sense recolzament. És per això que es necessita d'itineraris dissenyats a llarg termini

i amb certa intensitat en l'aplicació de recursos professionals i materials (Laparra, Pérez et al., 2007).

Persones contractades

Els treballadors en inserció són persones que pateixen situacions acreditades de risc d'exclusió social o risc de patir-ne, definides a l'article 2 de la Llei 44/2007 de 13 de desembre, que regula el règim de les Empreses d'Inserció (EI) a nivell estatal. D'igual manera, també seran persones de risc aquelles procedents dels serveis de prevenció i inserció social autoritzats per les Comunitats Autònomes.

La tornada al treball d'aquestes persones i l'acompanyament oferit, els permet primerament millorar la seva autoestima, a partir de la qual poden, en general, tornar a tenir referències socials i així, consolidar progres-

sivament un projecte professional. Les persones contractades tenen un seguiment i acompanyament laboral continu, principalment en temes d'hàbits laborals, responsabilitat front al treball, treball en equip etc., sense deixar de banda la motivació cap a la formació.

La mà d'obra requerida en els horts solidaris és elevada, ja que cal cultivar diàriament els horts per poder subministrar setmanalment productes variats al grup de socis-consumidors. Les tasques que desenvolupen dins d'aquest projecte van des de la preparació del terreny i el conreu de fruites i hortalisses, fins l'organització dels socis-consumidors i la confecció de les cistelles de repartiment. La diversitat de tasques a realitzar dins d'un hort, fa que la feina siga fàcilment adaptable a les característiques de cadascuna de les persones.

Taula 1. Factors principals per àmbit

Personal	Família-relacional	Socio-econòmic	Político-administratiu i de protecció social
<ul style="list-style-type: none"> - Baixa qualificació - Fracàs escolar - Addiccions - Presó - Enfermetats 	<ul style="list-style-type: none"> - Violència - Abusos - Desarrelament 	<ul style="list-style-type: none"> - Sense recursos - Situació laboral precària - Prostitució - Racisme - Entorn desfavorable - Absència de xarxes 	<ul style="list-style-type: none"> - Problemes derivats de la situació d'estrangeria - Sense vivenda/vivenda precària - Rendes mínimes subsistides

Font: Fundación Luís Vives, 2008.

Taula 2. Perfils més comuns de risc d'exclusió

MÉS RISC	→	→	→	MENYS RISC
Estrangers joves sense llar ni recursos	Espanyols sense llar	Estrangeres joves i qualificades sense ingressos	Estrangeres joves i qualificades amb problemes familiars	Espanyoles pensionistes
7%	2%	42%	35,5%	13,5%

Font: Fundación Luís Vives, 2008.

Per les dades obtingudes de les empreses d'inserció analitzades, el nombre de treballadors en inserció és determinat pels mínims establerts en la reglamentació autonòmica i el percentatge que suposa respecte l'equip tècnic. Aquest nombre oscil·la entre el cas estudiat a Madrid amb 3 treballadors i el cas de Navarra amb 13 treballadors (els límits autonòmics es troben entre un mínim de 5 i un màxim de 20 treballadors en inserció, xifra que ha de representar com a mínim el 60% del total de la plantilla). Pel que respecta a la xarxa francesa la mitjana està en 37 persones en inserció (40% dones) algunes d'elles amb contracte de mitja jornada.

Equip tècnic

Un equip tècnic és l'encarregat de gestionar i de donar assessorament i formació a les persones en inserció. La normativa estableix obligatòriament la presència d'una persona en assessorament ja siga Treballador social o Psicòleg qui s'encarrega de dissenyar l'itinerari personalitzat. Aquesta persona normalment forma part de l'associació promotora del projecte o en alguns casos es contractada a mitja jornada, ja que les dimensions dels projectes estudiats són reduïdes.

Per altra banda és fonamental la presència d'una persona de l'àmbit tècnic agrícola encarregada de la formació específica de totes les tasques que envolten el cultiu, així com també, de la planificació de les collites, la confecció de cistelles i distribució setmanal a les famílies de l'àmbit local.

I per completar el grup, l'equip tècnic cal d'un gestor i coordinar del projecte. Després i depenent de les dimensions assolides per l'empresa es pot comptar amb responsables d'àrea de comercialització, de dinamització i sensibilització de consumidors, de transformació i processat de producte, secretaris, etc.

Socis-consumidors

Un dels aspectes més destacats dels horts francesos és l'estimulació d'aquest grup de persones que són l'altre pilar clau que dona existència al projecte. En els horts de

Cocagne una persona contractada a mitja jornada és l'encarregada de treballar aquest aspecte de dinamització i sensibilització dels socis-consumidors per mantenir elevada la seva motivació i siguen conscients del seu paper essencial de creació de teixit social dins de l'estructura de l'hort. Els socis se subscriuen amb una quota anual de consum d'hortalisses que l'hort els subministra setmanalment amb cistelles. L'èxit ha fet que existiren llistes d'espera de persones interessades en comprar.

Tot i comptar amb servei d'entrega a domicili, se'ls demana que intenten recollir personalment la cistella setmanal al propi hort. No solament és la compra d'un producte on conèixer l'opinió del consumidor és fonamental per al futur del projecte, sinó que es tracta d'establir relacions amb tots els treballadors, per tal que aquests aprenguen a desenvolupar les seves capacitats personals i comencen a sentir-se identificats i integrats dins d'un context i entorn de grup.

L'afiliació dels socis-consumidors fa que els treballadors puguin oferir als clients qualitat, diversitat, regularitat i comunicació. Al mateix temps també s'aconsegueix una integració social amb els agricultors en inserció que entren en contacte amb els clients, així els agricultors reconeixen el treball fet amb l'acte de la compra.

Amés també es realitzen jornades de treball comunitari i d'intercanvi d'experiències per saber adaptar-se als gustos i millores suggerides pels socis-consumidors.

Voluntaris

De manera desinteressada unes 1.500 persones, en el conjunt de la xarxa francesa, ajuden en el desenvolupament de tasques i d'organització interna dels seus horts. L'èxit dels horts difícil sense la seva col·laboració.

Objectius generals i específics dels horts solidaris

Els objectius generals que es persegueixen en els horts solidaris des del punt de vista agrícola, és el desenvolupament sostenible

per al foment de l'agricultura ecològica urbana i periurbana, ja que aquests s'emmarquen en zones de concurrència urbana per crear sinèrgies que ajuden a potenciar el sector agrícola (Chénais *et al.*, 2011). A més presenta l'avantatge dels desplaçaments més curts per als treballadors i també, així com la facilitat d'abastiment de productes a la població.

No es deixen de banda els objectius socials que volen canalitzar el desenvolupament humà mitjançant la intervenció comunitària front a situació de vulnerabilitat i exclusió social. Cal profunditzar en l'Estat del Benestar i en els processos de participació social, concertació i dinamització social.

Els objectius específics dels horts es plantejen per a crear un marc estable per a la persona en inserció segons les següents accions:

- Facilitar un contracte pont a les persones amb risc d'exclusió social com a la plataforma per a la inserció social i laboral.
- Generar ocupació de manera estable per a joves i dones.
- Promoure la reactivació del sector agrícola amb una agricultura sostenible.
- Aprofitar les sinèrgies creades en les zones de concurrència de les ciutats per facilitar el desplaçament dels treballadors i la comercialització dels productes.
- Motivar als habitants de l'àrea metropolitana pel consum saludable de productes ecològics que aporten sustentabilitat a l'horta.
- Oferir als clients el màxim valor de qualitat i frescor en cada producte.
- Motivar a les noves generacions a apreciar millor, la cultura i el patrimoni agrícola i del valor de la vida en el camp.

3.2. Empreses d'inserció

Les EI (Empreses d'Inserció) sorgeixen a l'Estat espanyol en diferents contextos, i amb diferents estratègies i recolzaments diversos, però en la majoria dels casos, des de les bases socials responen a necessitats

socials de persones determinades. Grups organitzats de la societat s'enfrontaven i s'enfronten als problemes d'exclusió, accentuats en la dècada dels 90, (Mancuello, 2010). La idea era cercar altres vies d'actuació diferents del que es venia fent fins el moment. Lluny de paternalismes es volia promoure la seva autonomia i independència personal. L'eix estratègic és el binomi **ocupació/inclusió** per combatre el seu oposat **desocupació/exclusió**. Tot açò es va anar materialitzant en diferents, estratègies i objectius fins enllaçar-ho amb les polítiques "d'Inclusió Activa de persones excloses del mercat laboral" que legitima el procés d'innovació social, que va donar lloc a les EI.

Les EI es defineixen com "*estructures d'aprenentatge, en forma mercantil, la finalitat de la qual és possibilitar l'accés a l'ocupació a col·lectius en exclusió, mitjançant el desenvolupament d'una activitat productiva; per a la qual es dissenya un procés d'inserció, establint-se durant el mateix una relació laboral convencional*". Actualment existeixen 193 EI a l'Estat espanyol, xifra que pot resultar anecdòtica, transcorregut el temps des de l'aprovació de la llei reguladora, ja que són poques les empreses que han utilitzat aquest model.

Xifres de la situació del sector

El nombre total de treballadors en aquestes empreses és de 4.111 persones, si es tradueix en ocupacions a jornada completa equival a 2.535 llocs de treball dels quals menys de la meitat estan en procés d'inserció. La relació dels treballadors en inserció respecte dels tècnics ha minvat en 11 punts percentuals des de 2001. Les estadístiques mostren que el 72,6% dels treballadors en inserció, treballa a Catalunya i al País Basc; al País Valencià treballen en total 162 persones, 57 d'elles en contracte d'inserció.

Els principals col·lectius socials que treballen a les EI, el 23% són immigrants, el 21,4% són persones amb RMI (Renda Mínima d'Inserció), el 15,8% són persones derivades dels serveis de prevenció i inserció, el 12,1% són dones soles amb càrregues familiars, el

5% es tracta de persones amb drogodependència i el 4,3% de les persones són joves amb fracàs escolar (FAEDEI, 2010).

Pel nombre d'empreses i en el nivell de facturació d'aquestes (54.254.172 € en 2009), gairebé tot el potencial es desenvolupa a Catalunya i el País Basc i en menor mesura a Andalusia. La resta de comunitats autònomes estan lluny del nivell de les CCAA anteriors, quedant el País Valencià en una huitena posició amb 6 empreses i una facturació per sota de la mitjana, de poc més d'1 milió d'euros. Sols el 25% del total facturat a nivell estatal prové de les administracions públiques com a clients de les EI, i no sempre sota clàusules de contractació.

El 81% de l'activitat econòmica s'ubica en el sector serveis, on la principal activitat és la recollida, tractament i gestió de residus. L'altra gran activitat econòmica és el servei a edificis i les activitats de jardineria. El 9,6% de les EI ofereixen serveis de càtering i hostaleria. En el sector de l'agricultura presenta casos puntuals ja que sols s'han trobat 4 empreses, dos dedicades a la producció de planta i hortalisses i altres 2 a la indústria de l'alimentació.

Una de les principals activitats del sector serveis és la jardineria, però no a l'agricultura, treballs en entorns exteriors i naturals que afavoreixen el procés d'inserció. Els processos lents de la naturalesa, de cura dels cultius i plantes és realment beneficiosa i s'adapta al ritme de les persones que presenten cert tipus de necessitat. Tothom d'una manera o d'altra està lligat a la natura, i en molts casos es rememoren vincles d'infantesa.

Procés d'inserció

La intervenció sociolaboral està emmarcada en un conjunt coherent d'accions que afavoreixen l'adaptació social per millorar les condicions de vida de persones i col·lectius afectats, facilitant i acompanyant els processos d'integració social i laboral. Es tracta de potenciar l'autonomia personal, social, incrementar la seva ocupació i aconseguir

finalment una inserció sociolaboral plena. Aquestes persones passen a ser treballadores amb una contracte d'inserció amb l'EI, subjecte als drets i deures que per l'Estatut dels Treballadors i els Convenis Sectorials es regulen.

Les EI tenen un caràcter de *pont*, ja que creen llocs de treball estables que seran ocupats temporalment per les persones que en estar preparades, eixiran al mercat laboral ordinari i així, d'altres podran iniciar el procés. La durada de l'itinerari personalitzat es defineix segons les condicions de cadascú i la seva evolució dins del mateix. Cada organització marca un període màxim d'estada que sol variar entre el mig i tres anys, segons màxims autonòmics o estatals.

En l'empresa convencional la formació és un element que redunda en la productivitat, mentre que en les EI es tracta d'una ferramenta d'inserció. Conseqüentment, aquesta ha de ser integral, assumint activitats formatives que afecten en l'activitat empresarial i en el benefici educatiu dels treballadors. Es tracta d'un desenvolupament relacionat en els continguts de l'activitat (formació en hostaleria, fusteria, tèxtil, agricultura, etc.) i també de competències bàsiques clau com: autoimatge i autoestima, actitud d'higiene i salut personal, iniciativa, autonomia, puntualitat i responsabilitat, sentit de qualitat en el seu treball, habilitats socials, treball en equip, resolució de conflictes, manteniment del lloc de treball.

El grau d'èxit o d'integració dels treballadors que troben feina després de finalitzar l'itinerari d'inserció és del 47%. Un 20% abandonen el procés d'inserció i la destinació de les persones que finalitzen la relació laboral, en 2010, és un 33% no tenen inserció en el mercat ordinari, un 10% es queda a treballar en la pròpia EI com a treballador convencional i un 37% troba feina en el mercat ordinari.

Empreses d'Inserció agronòmiques

De l'anàlisi del *Réseau Cocagne*, s'extrau que és una iniciativa pionera a nivell europeu en

l'activitat agrícola amb fins de reinserció sociolaboral, i que a més ha adquirit una importància rellevant en el camp de la inserció que es reproduïx per tota França.

De la cerca de casos empresarials sota els criteris d'El juntament amb una activitat econòmica basada en el cultiu d'hortícoles, s'ha trobat que a l'Estat espanyol solament existeix una empresa: situada a Madrid, *Milhistorias* es dedica al cultiu i venda de fruites i verdures. Però no obstant això existeixen altres tres empreses amb una activitat semblant basada en el cultiu de plantes; es tracta d'*Arbres d'Algendar* a Menorca, amb la recuperació, multiplicació i venda de varietats tradicionals de fruiters de l'illa; *Josenea* a Navarra amb el cultiu, processat i comercialització de plantes medicinals per fer-ne infusions; en últim lloc es troba el cas de *Viveros el Sembrador* a Albacete amb el cultiu de viver de plantes forestals i de jardineria.

Durant el procés de recerca es va trobar una vintena d'altres entitats de l'Economia social que treballaven amb persones amb discapacitat intel·lectual o malaltia mental i basaven la seva activitat econòmica en el sector agroalimentari amb elevat èxit. S'escolliren dos empreses per la facilitat d'accés a la informació, una d'elles és l'*Olivera* amb la figura jurídica de Cooperativa de treball associat situada a un municipi de l'interior Lleida i dedicada al cultiu ecològic de vinyes i oliveres per comercialitzar-ne el producte transformat de vi i oli d'elevada qualitat. L'altra és l'empresa *Aprodisca*, un Centre Especial de Treball transitori que es troba a comarques tarragonines apostant pel projecte integral d'*Hortus Aprodiscae* que engloba l'agricultura ecològica i manufactura conservera, oferint també serveis agrícoles i de càtering a la comarca.

Si es comparen les xifres franceses de 120 horts distribuïts per tota França i dels 4.000 contractes d'inserció a l'any que se'n deriven, es pot apreciar que a l'Estat espanyol les quatre iniciatives que s'han desenvolupat al voltant de la inserció mitjançant horts solidaris són casos anecdòtics i aïllats. Per contra, els centres especials de treball ubicats a Ca-

talunya escampen els seus filaments en un entramat de grups i cooperatives de consum responsable distribuïdes per tot el territori que ha fet viable aquests tipus d'iniciatives.

A la taula 3 s'agrupa de manera resumida la informació més rellevant que es va extreure de cadascuna de les empreses analitzades. S'indiquen les dades detallades del personal treballador i les xifres i aspectes de la seva producció i comercialització.

La major part d'aquestes empreses aconseguen els terrenys de cultiu per cessió de l'administració o de particulars, d'altres terrenys també es varen comprar o arrendar. Però totes elles reben una part d'ajudes en forma de subvencions, cal separar les empreses dedicades a la producció de plantes com *Arbres d'Algendar* o *Viveros el Sembrador*, que presenten una forta dependència de les ajudes externes. En canvi les xifres s'inverteixen en aquells casos de comercialització de productes alimentaris on el projecte es sostén en més d'un 50% per la venda del producte.

Els horts de *Cocagne* aquests funcionen gràcies les elevades subvencions de l'administració, però cal destacar que es plantegen com un projecte global que posa en valor aspectes molt diferents com el creixement personal i la integració professional, el desenvolupament de zones rurals i periurbanes o la promoció d'una agricultura saludable com n'és l'ecològica. I és per això, que els horts solidaris estan recolzats amb l'acord dels seus municipis, dels departaments i regions mitjançant els serveis descentralitzats de l'Estat (DDTEFP, DDASS DRTEFP, DIREN, DRAF, DDAF), Consells generals i regionals, les PLIE i els municipis del voltant i les associacions municipals.

3.3. El territori base de la cohesió social

Segons la RAE la cohesió és l'acció i l'efecte de reunir-se o adherir-se les coses entre sí o la matèria de què estan formades. En el nostre cas es tracta de persones unides pel territori. La cohesió social és una estructura vital que requereixen les persones, per

Taula 3. Resum de les característiques de las empreses analitzades

Empresa							
Any creació	1999	2001	2004	2002	2007	2005	1974
Promotor	Primer Jardín Cognition (1978)	Càritas i Mestral (1993)	Fundación RAIS (1998)	Iniciativa personal	Càritas, Fund. El Sembrador (2007) i Naturtec	Aprodisca (1986)	Cooperativa local L'Olivera
Àmbit d'actuació	Nacional (França)	Menorca	Brunete (Madrid)	Lumbier (Navarra) i 3 comarques limítrofs	Hellin (Albacete)	Montblanc, Conca de Barberà (Tarragona)	Vallbona de les Monges (Lleida)
Superfície treball (ha)	SAU 2,5 ha i 2.560 m ² hivernacle (hort tipus)	1.200 m ² hivernacle 7,2 ha bancals	9.000 m ² hivernacle 6.000 m ² fruiters	5,3 ha	1.000 m ² hivernacle 7.000 m ² umbracle	12 ha	20 ha olivers 19 ha vinyes
Producció	120 cistelles/setm. (hort tipus)	800 arbres/any	Venda 100-150 cistelles/setm.	Facturen 3.000€/mes en venda de productes (2011)	300.000 plantes/any	125 menús/dia; 45 cistelles s/set i 600 pots conserva/setm	26.743 kg/any olives 139.073 kg/any raïm 100.000 vi ampolles
Ingressos (€)	70.000 (hort tipus)	8.000 (2008)	90.000-100.000 (2010)	500.125 (2008)	55.000-60.000 (2010)	1.058.462 (2009)	601.342 (2009)
Comercialització	Comarcal	Illa de Menorca	C. Madrid	Estatat	Estatat	Catalunya	Internacional
Durada programa inserció	Màxim 2 anys	De 6 mesos a 1 any	Màxim 3 anys	Màxim 3 anys	D'1 a 2 anys màxim	Indefinit (CET Transitori)	Indefinit (CET)
Núm. treballadors en procés d'inserció	4.000 (xarxa) (2011) 18 (hort tipus)	9 (2011)	3 (2011)	13 (2011)	4 (2011)	14 (2011)	20 (2011)
% grau d'inserció	40%	0-11%	75% (2010)	50% (2011)	-	30% (2011)	No és l'objectiu
Núm. persones equip tècnic	700 (tota xarxa) 6 (hort tipus)	5 (3 temps parcial)	3	6	3 (1 temps parcial)	10	18
Finançament projecte	24% Venda; 71% Subv. 4,48% Privat	20% Venda 80 % Subvencions	% Venda → % Subv.	76% Venda 24% Subvencions	39% Venda 61% Subvencions	67% Venda 33% Subvencions	43% Venda 57% Subvencions
Facturació anual (€)	290.000 (hort tipus)	40.000 (2010)	120.000 (2010)	658.125 (2008)	150.000 (2010)	3.189.018 (2009)	1.266.774 (2009)
Clients objectiu	Socis - consumidors 120.000 famílies; 165 fam. (hort tipus)	Vivers, cooperatives i jardineria	Particulars i grups de consum	Particulars i distribuïdors herbolari	Professionals del sector	Particulars i cooperatives de consum	Botigues gamma mitja-alta i restaurants

Font: elaboració pròpia (desembre, 2011).

sentir-se part d'algun grup o sentir-se identificades en algun ambient o territori. En la societat actual la integració s'aconsegueix a través de l'activitat econòmica en virtut d'un acord amb el marc de polítiques públiques en matèria d'ocupació que convergissen en la inclusió, per fer front al seu oposat desocupació/exclusió.

És difícil unir-se si s'està lluny, cal afecte, somriures i motivació. Les polítiques socials posen en marxa una sèrie de dispositius d'inserció social (agències de desenvolupament local, serveis de proximitat, rendes mínimes d'inserció, empreses i contractes d'inserció...) que s'articulen al voltant del territori i s'enfoquen amb un caràcter transversal. Per tant, el que és local és pres com un espai de gestió i resolució dels problemes socials amb totes les seves contradiccions i conseqüències (Hamzaoui, 2005). L'exclusió i la pobresa social no solament pertanyen a la individualitat de les persones sinó també poden formar part d'un àmbit concret del territori, aquest últim és relativament quantificable, mesurable i perquè no, modelable (Hamzaoui, 2005). La gestió social territorialitzada coneix la base estructural del problema i al mateix temps entra en contraposició amb l'economia globalitzada, la qual també forma part de la seva problemàtica, i de la que no es pot responsabilitzar als seus individus.

Les ciutats presenten una sèrie de beneficis i inconvenients on és possible trobar un espai d'ocupació. En aquest context es concentra gran nombre de persones on dins la immensitat és més fàcil que apareguen casos de persones desubicades que no tenen un espai.

Cal posar de manifest, el fet que tot i les herències històriques territorials, els actors socials del territori són els responsables i beneficiaris de les accions que es duen a terme. Però això, no exonera la responsabilitat de l'Estat que deixa la situació en mans d'ONGs i d'altres associacions locals.

Les empreses socials al igual que les empreses agrícoles estan fortament lligades al territori, totes donen eixida a demandes de la societat on hi conviu. Si s'uneixen aquests aspectes en una anomenada agricultura

social, es permet crear un acompanyament terapèutic i de rehabilitació que afavoreix el benestar psicosocial, que el sector públic compensa en forma d'ajudes directes.

L'Horta de València i les àrees periurbanes

A la comarca de l'Horta s'agrupa una tercera part de la població de la comunitat autònoma. La seva toponímia ja rebel·la la quina és la seva aptitud i seva característica principal agrària. La ciutat es va estendre com una taca d'oli fagocitant el sòl fèrtil, que ha segut la base de l'agricultura i de l'alimentació de València. Front a l'especulació urbanística el preu del sòl es va disparar i qualsevol altra activitat que no fora la construcció deixà de ser rendible. La crisi ha aturat l'avanç de la ciutat, i les zones agrícoles s'han quedat oblidades i sense persones amb coneixements específics per cultivar-les.

Les ciutats i les seues àrees periurbanes presenten una zona de concurrència de gran nombre de persones, i d'igual manera també agrupen a la major part de persones en situació o en risc d'exclusió social. Actualment les ciutats estan dissenyades d'esquenes a l'horta que els ha abastit en una època no llunyana. És important doncs, crear una activitat sostenible ambiental i econòmicament. Amb la crisi moltes empreses locals també s'han vist deslocalitzades, d'ací la importància de dissenyar una activitat autònoma, lligada al territori on les persones desfavorides puguen desenvolupar el seu potencial. L'hort solidari aporta un concepte innovador adaptable a l'horta en moment actual de crisi i parada urbanística, el qual amés, dóna valor afegit tant als productes de consum, com als valors intrínsecs i ambientals de l'Horta.

Aquest model és exportable a altres territoris tenint en compte les característiques pròpies del mateix, ja que presenten característiques similars a les de l'àrea periurbana de València (aglomeració de població, espais agraris abandonats, major nombre de persones en situació d'exclusió, bona xarxa d'accés i comunicació, i d'altres característiques nomenades a la taula 4).

En aquest darrer any ja han aparegut casos incipients d'horts solidaris a municipis de la comarca com els de Meliana i La Punta. Aquests horts però, no presenten un pla d'activitat econòmica sinó més aviat tenen una finalitat de formació i d'autoconsum per a persones immigrants. El fet de deixar de banda l'aspecte comercial fa perillar la subsistència del projecte, per la total dependència de persones voluntàries i de les organitzacions promotores, així com també fa amainar la plena integració de les persones en l'entorn supramunicipal i la motivació d'aquestes en les tasques de treball.

Comercialització

La demanda de productes procedents de l'agricultura ecològica (sans, de qualitat diferenciada i respectuosos amb el medi ambient) augmenta amb passes curtes però fortes. En la dècada del noranta, va sorgir aquesta modalitat que tot i l'actual crisi, és un sector que continua en constant augment. Amb els horts solidaris es pretén establir una relació directa amb el consumidor eliminant intermediaris, i al mateix temps afavorint el comerç de proximitat amb la venda de cistelles confeccionades.

Establir un perímetre de quilòmetres per definir la delimitació geogràfica d'una producció de proximitat resulta complexa, ja que depèn de la capacitat agroclimàtica de la zona. No cal definir un criteri estricte, ja que podem agafar el concepte de canal curt, lligat a la preocupació per l'abastiment de productes locals i de temporada, sempre i quan siga possible. Aquest és un punt important ja que comporta conseqüències de desenvolupament local i la territorialització de l'alimentació.

La definició de circuits curts admesa comunament és aquella en la què participa un intermediari com a màxim, a excepció de la restauració, on es pot comptar amb diversos intermediaris suplementaris.

Els horts de *Cocagne* també mantenen contacte amb els productors ecològics de la re-

gió de manera que es consensuen uns preus i quantitats mínimes de cada producte per tal de no competir ni entrar en conflicte. És més, es crea una relació per donar eixida als productes d'uns i d'altres mitjançant les cistelles o treballant altres canals curts de comercialització (punt de venda col·lectiu, venda en mercats i fires puntuals, restauració, artesans/comerciants, comerços especialitzats...). L'eliminació dels intermediaris provoca que el preu assolit pel producte siga més just tant per al consumidor com per al productor.

4. RESULTATS DE L'ANÀLISI

Adaptabilitat de la implantació d'un hort solidari a l'Horta de València

La producció d'aliment sofreix una competitivitat global desplaçant els productes locals amb la que no es pot fer front amb recursos genèrics (mà d'obra barata). Partint del coneixement i saber fer local es poden potenciar els recursos específics innovant en matèria de producte i serveis, creant així desenvolupament local (Gallego, 2008).

El desenvolupament local no és tal si no existeix una integració de les diferents economies (públiques, socials, populars i privades). Per això, el projecte d'horts solidaris no pot ser un projecte aïllat. Aquest deu formar part de la planificació estratègica local com a promotor del benestar de la població amb l'ocupació dels col·lectius amb majors dificultats per la seua integració amb el mercat de treball.

La possibilitat de creació d'un hort o una xarxa d'horts solidaris pot ser una alternativa més per a la creació d'ocupació de persones desfavorides i per tant, per a la implantació d'una activitat econòmica respectuosa amb el context de la comarca. És per això, que es realitza una anàlisi DAFO per conèixer les possibilitats d'aquesta activitat econòmica en el context plantejat.

Taula 4. Anàlisi DAFO de la implantació d'horts solidaris a la comarca de l'Horta

	AMENACES	OPORTUNITATS
EXTERN	<ul style="list-style-type: none"> - Agricultura intensiva poc rendible per competència de països tercers - Manca de conscienciació de la importància del consum local - Associacionisme desmotivats - Facilitat de consum i elevada competència de preus de grans i mitjanes superfícies - Inclemències meteorològiques poden desatendre la demanda - Dificultats i restriccions d'accés al crèdit 	<ul style="list-style-type: none"> - Alt potencial de desenvolupament d'altres activitats econòmiques associades - Polítiques d'ajuda a la creació d'empreses - Potenciació de les polítiques actives d'ocupació, ajudes a la inclusió sociolaboral - Proximitat d'institucions científiques faciliten transferència de coneixements i tecnologia - Alta concurrència de persones com a possibles clients - Gran nombre de persones i joves en situació d'atur - Augment del risc d'exclusió social - Volum de població local superior al milió d'habitants - Recolzament de les polítiques europees - Alt índex fidelitat, dona estabilitat front a crisi - Preocupació i conscienciació ambiental creixent - Creació d'una marca de qualitat
	DEBILITATS	FORTALESES
INTERN	<ul style="list-style-type: none"> - Minifundisme - Poca diversificació del sector agrícola - Edat elevada dels llauradors - Abandó de terres amb desaparició de valors intrínsecs - Pèrdua del coneixement tradicional - Poc desenvolupament sector d'elaboració i transformació de productes ecològics - Escàs nivell de demanda i consum intern - Majors costos de producció - Dependència d'ajudes i subvencions 	<ul style="list-style-type: none"> - Condicions edafològiques i climàtiques - Tecnologia disponible - Situació geoestratègica - Recolzament del coneixement familiar i social - Bona imatge del producte ecològic i del producte de l'Horta de València; qualitat, diversitat i importància en cuina tradicional - Major intensitat d'ocupació de mà d'obra que agricultura convencional

Font: Elaboració Pròpia (desembre, 2011)

5. CONCLUSIONS

Després de la discussió sobre l'adaptabilitat dels horts solidaris a la comarca de l'Horta i dels beneficis que representa per aquest entorn de treball a les persones amb risc d'exclusió social, es desprenen una sèrie de conclusions que abracen els àmbits social, mediambiental i econòmic, els quals coordinats de manera conjunta són els que aporten sustentabilitat al projecte.

- Els horts solidaris creats mitjançant les empreses d'inserció sociolaboral poden plantejar-se com un nínxol de mercat, una alternativa al desenvolupament de l'economia social, ja que la demanda de productes ecològics és cada cop més elevada i pràcticament no existeixen empreses a nivell Estatal.
- Els horts solidaris presenten un potencial elevat en la generació d'ocupació ja que cada hort precisa de mà d'obra, tant de

- tècnics qualificats, com de persones en risc d'exclusió social que poden formar-se en contacte directe amb la natura, afavoridores de la tranquil·litat i l'harmonia que poden ocasionar els espais oberts, lluny de les ciutats estressants.
- La majoria de les EI i CET analitzades, són impulsades per entitats amb un fort teixit social i trajectòria en l'experiència de treball amb col·lectius amb risc d'exclusió social. Les formes jurídiques utilitzades són diverses, predominant les Societats Limitades.
 - Els horts solidaris fomenten una estreta relació en l'entorn on s'ubiquen els projectes i contracten a persones amb dificultats de la mateixa zona, fet que dóna valor afegit al servei o producte de manera que fa que augment la sensibilització del client pel projecte.
 - La fixació de l'empresa al territori dinamitza el desenvolupament local, i és centre d'articulació per potenciar l'ocupació d'altres actors del territori. Són empreses que també treballen en xarxa amb altres entitats o institucions creant teixits de desenvolupament rural i comercialització local. Aquest treball en xarxa crea sinèrgies de mutu benefici per a cadascuna de les parts implicades.
 - Tots els casos presentats es troben dins dels canals curts de comercialització i proximitat això els permet conèixer directament l'opinió del consumidor, podent adaptar-se ràpidament a les noves demandes i necessitats del mercat. D'igual manera, presenten una participació activa en fires agroecològiques, jornades, etc. contribuint a la creació de teixit associatiu.
 - En el desenvolupament dels diversos projectes de les EI i CET han participat, en la major part dels casos, els serveis territorials de desenvolupament local.
 - L'àmbit local és l'espai idoni per a realitzar activitats d'inclusió exitoses pels vincles innats entre les persones i el territori.
 - L'Horta de València presenta gran potencial amb la presència de nombrosos factors favorables requerits en la creació d'un Hort solidari: condicions edafoclimàtiques, mà d'obra qualificada, coneixement i saber fer tradicional, l'apreciació de la qualitat dels productes de l'horta i un gran nombre d'habitants com a futurs clients-consumidors.
 - El model d'empreses del sector primari plantejades com a horts solidaris són exportables a altres territoris tenint en compte les característiques intrínseques del mateix, ja que s'ofereix el producte (aliment bàsic o transformat) essencial de consum.
 - L'activitat dels horts solidaris podria formar part de les polítiques actives d'ocupació amb l'al·licient d'establir convenis de contractació pública en l'oferta de serveis o productes a organismes públics (càtering, menjadors escolars i universitaris, cuines d'hospitals, residències, etc.).
 - Existeix un límit objectiu a tenir en compte en la dependència a les subvencions que la normalització de les EI i CET estableix per atendre les necessitats més estrictes requerides, sense oblidar l'evident fluctuació de la comercialització.

BIBLIOGRAFIA

- CHÉNAIS, M.; MATHIEU, B. et al. (2011): "El huerto urbano, herramienta de reinserción socio-profesional. La experiencia de la red «Jardins de Cocagne» en Francia". *Actas del I Congreso Nacional de Huertos Urbanos*. Elx. Alacant.
- FAEDEI (2010): *Memoria Social 2009 Empresas de Inserción en España*.
- FUNDACIÓN LUÍS VIVES (2008): *Claves sobre la pobreza y la exclusión social en España*.
- GALLEGO BONO, J. R. (2008): "Economía social y dinámica innovadora en los sistemas territoriales de producción y de innovación".

Especial referencia a los sistemas agroalimentarios". *CIRIEC-España Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 60, pp. 7-40.

HAMZAOU, M. (2005): *El Trabajo Social territorializado*. València: Ed. Nau Llibres, pp. 13-19.

LA PARRA PÉREZ (2007): *Procesos de exclusión e itinerarios de inserción* FOESA.

LACOMBA, J. (2005): en HAMZAOU, Pròleg de *El Trabajo Social territorializado*. València: Ed Nau Llibres. Pàg. 13-19.

MANCUELLO, C. (2010): "Las empresas de inserción". *La Economía Social en España en el año 2008*. València: Ed. CIRIEC. Pàg. 417-433.

RÉSEAU COCAGNE (2010): *Evaluation nationale des Jardins de Cocagne Année 2009*. [consultat el 28/09/2011] http://www.reseaucocagne.asso.fr/medias/docu/Evaluation2009_Jardins_Cocagne.pdf